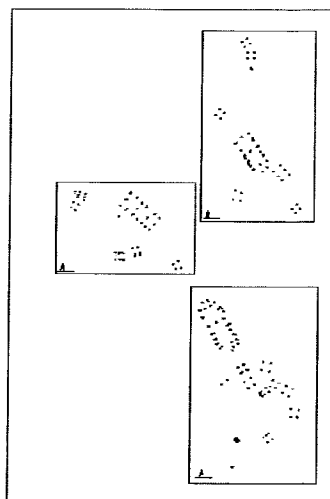

Van spieker tot stadsmuur

door **FRANCIEN SNIEDER**

In 2003 is veel onderzoek gedaan in het buitengebied van Amersfoort en zelfs daarbuiten: namelijk in de gemeente Leusden. Ook daar is de laatste jaren het besef gegroeid dat zonder archeologisch onderzoek erg veel ongezien en ongedocumenteerd verdwijnt. Mede door de veranderende wetgeving op het terrein van de archeologie, voortkomend uit de ondertekening van het Verdrag van Valletta (ook wel van Malta genoemd), laat de gemeente Leusden vooronderzoek uitvoeren op terreinen met archeologische verwachtingen. Een structureel samenwerkingsverband met de gemeente Amersfoort is in de maak, waarmee Leusden kiest voor een gewetensvolle omgang met haar archeologisch erfgoed.

Hogeweg: plattegrond van de drie erven met boerderijen en spiekers

In het ontwikkelingsgebied **Wieken-Vinkenhoef** is bijna het gehele jaar op diverse percelen gegraven. Gezien de ligging op een dekzandrug en het feit dat deze ook nog vrij onaangetast is, had het gebied voor het grootste deel de status van Archeologisch Belangrijke Plaats (benaming in de Gemeenteverordening voor terreinen met hoge archeologische verwachtingen of archeologische waarde, waar voorafgaand aan bodemverstorende werkzaamheden archeologisch onderzoek moet worden gedaan). Aan die verwachtingen wordt ruimschoots voldaan: het gebied blijkt met name in de IJzertijd (800 v.C. tot 0) druk bewoond te zijn geweest.

De Hogeweg is, zoals de naam al zegt, weliswaar vrij hoog gelegen, maar de dekzandrug bereikt het hoogste punt (ca. 4 meter boven NAP) enkele tientallen meters ten noorden van de Hogeweg. De Lageweg is trouwens niet zo laag gelegen als de naam doet vermoeden. Een van de breedste percelen ligt ten westen van de weg die de Hoge- en de Lageweg

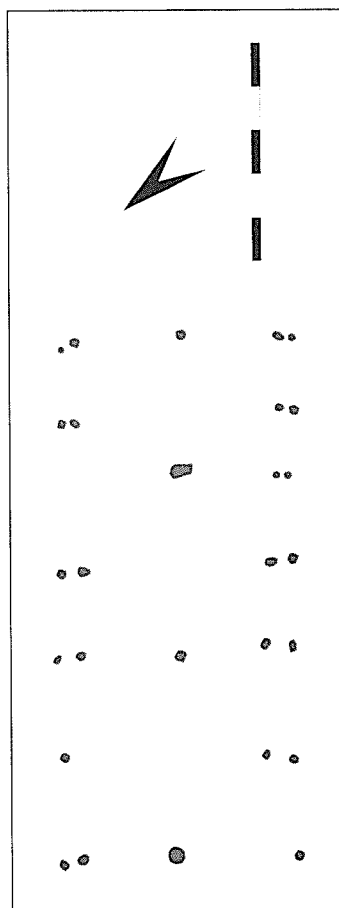
met elkaar verbindt. Bij het onderzoek op dit perceel zijn drie erven met boerderijen en spiekers (voorraadschuurtjes) gevonden. Ook aan de oostzijde van de verbindingsweg bleken in de IJzertijd vele spiekers te hebben gestaan.

De boerderijen waren van het tweeschepige type, zoals gebruikelijk in de IJzertijd, met wanden uit een dubbele rij palen. Ze waren 12,4 tot 18 meter lang en ongeveer 6 meter breed en binnen deze ruimte werd zowel gewoond als vee gestald. Naast enkele wat grotere schuurtjes waren er zeer veel – vier tot zes per erf – van de bovenvermelde spiekers. Deze zijn circa twee meter in het vierkant en hebben in het zand alleen vier paalsporen achtergelaten. Deze schuurtjes stonden namelijk op lange palen hoog boven de grond, om ongedierte en vocht geen kans te geven. De datering van de huizen en schuren valt, op grond van het gevonden aardewerk, in de late IJzertijd: de laatste eeuwen voor het begin van de jaartelling. Een koolstof 14-datering is op moment van schrijven nog niet voorhanden.

Wel is een koolstof 14-datering van 6800 voor Christus voorhanden, van een andere categorie sporen in de Wieken-Vinkenhof: kuilen met een lichtgrijze vulling en brokjes houtskool. Dit blijken dus sporen uit de Midden-Steentijd te zijn, zoals wij die ook kennen uit Nieuwland en Vathorst.

Gezien de lagere ligging van de gronden ten zuiden van de Hogeweg, waren de verwachtingen voor prehistorische bewoning minder hoog, maar ook hier bleek in de IJzertijd gewoond te zijn. Weliswaar concentreerde deze bewoning zich op relatief hoge plekken waar een kleilaag was gedeponeed door de Barneveldsebeek. Het aardewerk geeft een voorlopige datering van deze nederzettingssporen in de Late IJzertijd.

Verrassend was de vondst van twee (fragmenten van) glazen armbandjes uit de periode van 200 voor Christus tot 50 na Christus. Hoewel in Amersfoort nooit eerder gevonden, zijn deze zogenaamde La Tène (vindplaats in Zwitserland) armbanden geen

Boerderij met wanden uit een dubbele rij palen

zeldzame vondst. In Nederland worden ze vooral in het rivierengebied gevonden. Wellicht zijn de Amersfoortse armbanden geïmporteerd. Ze zijn gemaakt van massief glas en hebben een zigzag versiering van gele glaspasta; één armband is robijnrood, de ander donkerblauw.

Het onderzoek op de percelen ten zuiden van de Hogeweg wordt in 2004 voortgezet, eveneens op de plaatsen waar hier een hydrologische bufferzone is gepland, waartoe veel grondverzet plaatsvindt (de Horsterbeek, vijvers en laagtes worden uitgegraven).

Voor de uitbreiding van de **begraafplaats** bij het torentje van Oud-Leusden kwam het terrein in aanmerking dat aan de zuidzijde daarvan grenst, ingeklemd tussen de A28 en de provinciale Doornseweg. Aangezien hier vlakbij, tijdens de aanleg van de A28, belangrijke archeologische vondsten zijn gedaan, liet de gemeente Leusden een vooronderzoek uitvoeren. De vondsten die destijds door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zijn gedaan, stammen uit verschillende perioden (Bronstijd, IJzertijd, laat-Romeinse tijd, vroege en late Middeleeuwen), waarbij het meest de spectaculaire vondsten opvielen uit de vroege Middeleeuwen, om precies te zijn de Merovingische periode. De rijke graven uit die tijd benadrukken het belang van dit gebied in de 6de en 7de eeuw. Maar ook al in de laat-Romeinse periode (4de eeuw), lagen hier aanzienlijke belangen, gezien de vondst van een wachttoren.

Uit de geschreven bronnen, en niet uit de archeologische, kennen wij Leusden als voornaam in de Karolingische periode. Dan bevindt zich hier een villa, de villa Lisiduna, genoemd in de schenkingsoorkonde van Karel de Grote uit 777:

een koningsgoed met een belangrijke functie voor het omliggend gebied. De grote vraag is, waar lagen de huizen en hoeven behorend bij dit voorname domein uit de Karolingische periode?

Het vooronderzoek, vooraf gegaan door een booronderzoek door het

Oud-Leusden: (halve) palenkrans van grafheuvel.

Archeologisch Adviesbureau RAAP, bestond uit een aantal zoeksleuven over het terrein en gaf aanwijzingen voor aanwezigheid van archeologische resten. Hieruit bleek de grote archeologische rijkdom van dit gebied. In het noordelijk deel van het terrein zijn de resten van een grafheuvel aangetroffen: sporen van een (halve) palenkrans die de grafheuvel omringde. Hoewel er geen aardewerk in context bij is gevonden, kan de grafheuvel naar alle waarschijnlijkheid worden gerekend tot de Bronstijd (ca. 2000-750 v.C.). De bovenkant van de heuvel is helaas verdwenen en daarmee (waarschijnlijk) ook de centrale begraving.

In het gebied grenzend aan de Doornseweg zijn tientallen sporen gevonden uit de IJzertijd (750 v.C.-0): paalsporen van huizen en schuren. IJzerslakken duiden op ijzerbewerking in deze periode.

In het oostelijk deel van het terrein bevonden zich sporen van een ander karakter. Het zijn weliswaar ook sporen van houten palen, maar deze zijn veel groter en dieper. Ook de vulling is anders: brokken ongebrande en verbrande leem, afkomstig van de wanden van gebouwen. Dit waren huizen van een fors formaat en dateren uit de 8ste tot de 12de eeuw, naar de aardewerkscherven te oordelen. Het is vooral de Karolingische periode van de villa Lisiduna, die zo de aandacht trekt. Uit deze voorname fase van Leusdens geschiedenis was bij het grote onderzoek ter plaatse van de A28 door de ROB niets gevonden. Wel waren enkele malen Karolingische scherven bij de aan het onderzoeksterrein grenzende boerderij Vlooswijk gevonden. Waar lag deze belangrijke villa? Nabij de toren van Oud-Leusden die een restant was van een 12de/13de-eeuwse kerk, met een mogelijk oudere voorganger? Zijn nu restanten van deze Karolingische nederzetting gelokaliseerd? Verder vlakdekkend onderzoek, volgend op dit proefsleuven onderzoek, zou een antwoord op deze vraag kunnen geven. De gemeente Leusden heeft echter gekozen voor behoud en bescherming van de sporen: uitbreiding van de begraafplaats zal elders plaatsvinden.

In de **binnenstad** werd in 2003 een kort, maar zeer interessant onderzoek verricht. In de Krankeledenstraat zijn twee pandjes (nrs. 20 en 22) afgebroken, om in gelijke vorm en karakteristieken weer te worden opgebouwd. Het buurpand, Krankeledenstraat 24, is in 1947 afgebroken, waarvoor een nieuw huisje in de plaats is gekomen. Er is in die tijd ook een opmeting van de oude situatie gedaan, een nauwelijks te begrijpen tekening, afgebeeld in H.Halbertsma: *Zeven eeuwen Amersfoort* (Schiedam 1959). Daaruit bleek dat de vroegste stadsmuur van rond 1300 enkele meters *achter* de rooilijn van de straat lag. Dit is opmerkelijk, omdat elders

bij archeologisch onderzoek bleek dat de stadsmuur meestal onder de voorgevels van de Muurhuizen lag, die daarop gefundeerd waren. De voorgevel van het huis Tinnenburg bestaat zelfs uit de stadsmuur; de bogen waarop de weergang rustte, tekenen zich hierin af.

Voordat Krankeledenstraat 20 en 22 werden afgebroken, is bouwhistorisch onderzoek aan de panden verricht [Albert van Engelenhoven, bureau Monumentenzorg]. Een daarbij aangetroffen muurfragment, gemetseld van de grote bakstenen, waarvan het formaat typerend is voor de eerste verdediging (circa 28x14x7cm), bleek zich na afbraak van de twee panden voort te zetten in de muren van de belendende panden. De stadsmuur was direct op het schone zand gefundeerd (ca. 1,5 meter boven NAP) en op funderingshoogte ruim 70 cm dik, bovengronds ongeveer 50 cm. De bewaarde hoogte was drie meter vanaf funderingsniveau. De muur bevindt zich ongeveer zes meter achter de huidige rooilijn. Direct achter de stadsmuur begon de gracht, waarvan de insteek duidelijk waarneembaar was. Waar zich nu tuinen bevinden, bevond zich in de tijd dat de muur nog functioneerde water. De gracht zal toen een breedte hebben gehad, die zeker drie maal zo breed als de huidige Westsingel was. Het is een omgrachting geweest met een singel in het midden, een dubbele gracht dus.

De eerste stadsmuur was nog niet eerder zo goed in doorsnee gezien als hier bij de Krankeledenstraat.